

HURDUGHIA - CASA CETEI DE FECIORI DIN BASARABIA

EUGEN BÎZGU

Studiile apărute pînă în prezent despre cetele de feciori se referă preponderent la arealul transilvănean, unde această instituție socială și-a păstrat funcțiile pînă mai tîrziu și a fost atestată în toată amploarea¹. Una dintre problemele puțin elucidate de către cercetători este cea a incintei în care se întruneau cetele de feciori pentru practicarea riturilor. Închirierea unei gazde în perimetrul satului pe perioada necesară pregătirilor pentru sărbători și în timpul acestora constituie o practică mai tardivă.

Spațiul de la est de Prut a conservat mai multe mărturii etnografice și folclorice despre vechea casă a cetelor de feciori, numită mai frecvent *hurdughie* și mai rar *hardughie*. Ne-am propus să reconstituim tradiția acestei incinte în care, pe vremuri, neofiii erau inițiați. Investigarea unei construcții de mult dispărute din uzul comunitar diferă ca metodă de cea devenită tradițională în abordarea problematicii arhitecturii populare, cînd exegeza este axată pe analiza monumentelor propriu-zise. Ținem să proiectăm imaginea culturală a acestei case din focalizarea tuturor datelor de care dispunem.

Motivația lui Traian Herseni, precum că la conservarea fenomenului în Transilvania cu contribuit condițiile istorice², rămîne valabilă și pentru spațiul basarabean, încorporat la 1812 în Imperiul Rus. La ele se adaugă cele de teritoriu marginal al ariei culturale românești, conservator prin esență de reminiscențe arhaice³. Mărturiile disperate despre ceata de feciori din Basarabia vin să completeze aspecte importante, ieșite din uz în Transilvania mai devreme.

¹ O bibliografie selectivă găsim în următoarele studii: Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Tara Oltului*, Cluj-Napoca, 1977; *idem*, *Sociologie românească*, București, 1974; Ilie Moise, *Butea junilor*, Sibiu, 1976.

² Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, 1989.

³ Traian Herseni, *op. cit.*, p. 5.

Desigur, asociațiile juvenile din Transilvania, grație apropierii ei de inima Europei, au suscitât în permanență interesul autorităților imperiale, dar și al călătorilor străini încă din secolele XVII-XVIII, în timp ce tradițiile similare basarabene au fost ignorate. Singurele surse ce încearcă a contura specificul lor sînt studii sau descrieri ale obiceiurilor de Crăciun și Anul Nou, apărute în secolul al XX-lea. Din acest punct de vedere, crește importanța datelor ce se conțin în lucrările lui Petre Ștefănuță⁴, Gheorghe Pavelescu⁵, Ion Apostol⁶, în Arhiva de Folclor a Academiei Române din Cluj-Napoca, marcînd perioada interbelică⁷. Ele ne-au servit drept sprijin real în cercetare, căci au documentat ceata de feciori sub mai multe aspecte: componentă socială, structură, perioada întrunirii, modalități de existență, coraportul între diferite cete, între acestea și comunitate. Susținîndu-le cu investigațiile de teren, întreprinse de noi în 1986-1997 în Republica Moldova, Nordul Bucovinei și Sudul Basarabiei, vom reuși să acoperim întrucîtva parametrii temporali, geografici, sociali și organizatorici ai cetelor de feciori din Basarabia și, implicit, a localului lor "hurdughia".

Ca și în întreg arealul românesc, în spațiul cercetat " ceata de flăcăi"⁸ sau cum se mai numește pe alocuri "tovărășii"⁹, "companii"¹⁰, "bandă"¹¹ sau "cămărășie"¹², își desfășura activitatea principală, de obicei, între Crăciun, Anul Nou și Bobotează¹³, iar unele, își mențineau activitatea pe întreg anul, limitînd-o la organizarea horelor sau jocurilor¹⁴,

⁴ Petre Ștefănuță, *Cercetări folclorice de pe valea Nistrului de Jos*, în "Anuarul Arhivei de Folclor", v. IV, Cluj, 1937, p. 62-63; N. Băieșu, *Privire asupra evoluției istorice a colindelor*, în "Esteticul folclorului moldovenesc", Chișinău, 1974, p. 116.

⁵ Gheorghe Pavelescu, *Aspecte din spiritualitatea românilor transnistreni*, Craiova, 1944, p. 6-7.

⁶ Ion Apostol, *Crăciunul și Anul Nou la românii de la est de Bug*, în "Les Roumains orientaux", Paris, 1990, pp. 179, 188.

⁷ *Arhiva Folclorică a Academiei Române din Cluj-Napoca* (în continuare A. F. Cluj), unde sînt conținute răspunsurile din Basarabia rezultate din chestionarul lui Ion Mușlea (anii 1931-1933).

⁸ În lucrările despre obiceiurile de iarnă, apărute la Chișinău în perioada postbelică, dintre care cele mai bine documentate reamintim lucrarea lui N. Băieșu (vezi nota 3) și a lui Iurii Popovici se atestă termenul "Hurdughie" doar de N. Băieșu (*op. cit.*, p. 117), fără însă ca autorul să consemneze în ce constă obiceiul hurdughiei și fără a-l localiza.

⁹ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 62-63; N. Băieșu, *op. cit.*, p. 116; s. Camicea - Orhei.

¹⁰ N. Băieșu, *op. cit.*; Iurii Popovici, *Moldavskaja novogodaja obriadnosti*, Chișinău, 1974, p. 30; A. F. Cluj, caietul nr. 39, f. 9 (Chirileni-Soroca); A. F. Cluj, caietul 32, f. 11 (Cair-Cetatea Albă).

¹¹ Ion Apstol, *op. cit.*, p. 179; N. Băieșu, *op. cit.*, p. 116.

¹² Iurii Popovici, *op. cit.*, p. 30.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Ion Apostol, *op. cit.*, p. 188; Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 62.

încurarea cailor la Sfîntul Toader și alte sărbători de primăvară, la nunți, Sfîntul Andrei¹⁵, contribuind la întreținerea disciplinei în rîndurile tineretului masculin.

Mărimea cetei de feciori, cît și numărul cetelor într-un sat, depindeau de mai mulți factori, raporturile cărora corelau tradiția cu necesitățile comunității sătești. Cea mai veche formulă este existența unei cete pentru întreg satul¹⁶. Odată cu creșterea suprafeței localităților rurale devenea tot mai anevoioasă, dacă nu imposibilă, antrenarea întregii comunități în obiceiurile de iarnă de către grupul limitat de inițiați. Pentru a nu încălca prin extinderea numărului, uneori de ordin magic (7, 9, 12) al flăcăilor, s-a mers pe filiera menținerii numărului limitat al cetei și s-a împărțit treptat satul în două, trei, patru sau mai multe părți¹⁷, păstrîndu-se în acest fel premisele întrecerii, concurării atît de frecvent utilizat de celibatari, pentru a-și perfecta pregătirea fizică. În unele localități, marcate de un evident conservatorism, pe lîngă cele cîteva cete cu drepturi egale și bine delimitate teritorial, mai exista una principală, numită "ceata mare" sau "ceata moșului"¹⁸. În ea intrau cei mai de seamă flăcăi, avînd deja efectuat sevicul militar și aflați în pragul căsătoriei¹⁹. La Anul Nou (Sfîntul Vasile) se umbla cu "Plugul mare", tras de boi adevărați²⁰, sau în alte părți cu "Cărcea"²¹. Tot ei îi revenea remedierea conflictelor apărute între celelalte cete. Precum se știe, cetele obișnuite aveau datoria de a colinda fiecă casă în partea ce le-a revenit, fără să ocolească vreo gospodărie, ca să nu-i ofenseze pe consăteni, dar n-aveau dreptul să treacă pe teritoriul altor cete, intențiile terminîndu-se adesea cu ciocniri violente pînă la omucideri²². Numai "ceata mare" putea colinda în toată comunitatea pe la casele cu fete de măritat, uneori preîntîmpinîndu-i pe ceilalți să nu treacă pe la aceleași familii²³. În Sudul Basarabiei, marcat și el de reminiscențe arhaice, cele două cete primare erau conduse de "Ceata

¹⁵ A. F. Cluj, caietul 32, f. 12 (Cair-Cetatea Albă).

¹⁶ Conform atestărilor de teren și răspunsurilor din cele peste o sută caiete din A. F. Cluj practică general răspîndită la toți românii răsăriteni.

¹⁷ Traian Herseni, *op. cit.*

¹⁸ Iurii Popovici, *op. cit.*, p. 29-30; N. Băieșu, *op. cit.*, p. 118; Gh. Pavelescu, *op. cit.*, p. 6; Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 63; Ion Apostol, *op. cit.*, p. 179; iar la p. 80 precizează "în satele mai mici se formau 2-3 companii, în satele mai mari, mai multe". Din atestările de teren s. Camicea-Orhei (în două părți); s. Dubăsarii Vechi-Criuleni (în patru părți).

¹⁹ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 64; din înregistrările noastre menționăm s. Cartal-Reni; Boldurești, Zberoaia-Nisporeni etc.

²⁰ Iurii Popovici, *op. cit.*, p. 29.

²¹ *Ibidem*, p. 29; Varvara Buzilă, *Simbolismul pînii de ritual pe baza obiceiurilor ce țin de începutul anului*, în "Buletinul Muzeului de Studiere a ținutului", v. III, Chișinău, 1990, p. 127.

²² Satele din raioanele Ungheni-Nisporeni; Varvara Buzilă, *op. cit.*, p. 127.

²³ S. Cartal-Reni; moment consemnat și de Iurii Popovici, *op. cit.*, p. 30.

Moșului", căreia îi reveneau aceleași funcții²⁴. Numai la semnul acestui personaj pitoresc, avînd mască din blană de iepure pe față, tălănci la brîu, toiag din papură, cetele aveau voie să încalce hotarul de demarcare al ariei lor de activitate pentru a trece în teritoriul celorlaltă și, tot sub supravegherea lui, pe acest hotar se juca hora în zorii zilei de Crăciun, imediat după încheierea colindatului.

Conform aprecierii lui Traian Herseni, cetele de feciori constituie rămășița unor rituri de inițiere masculină și a unor "cluburi de celibatari", fenomen constatat și studiat la mai multe popoare europene contemporane. De altfel, el are o răspîndire universală, fiind mijlocul prin care, în anumite faze ale dezvoltării istorice, clasele adulților instruiesc noile generații, înainte de a le socializa²⁵.

Deci, Moșul din "Ceata Moșului" putea fi la originea ritului bătrînul îndrumător, cel care pregătea ceata. Tot așa cum conducerea cetei de feciori de către vătaf ar putea reprezenta o altă etapă de evoluție a lui.

Remarcînd importanța inițierii în culturile arhaice, Traian Herseni subliniază că ea "este înlocuită în fazele de dezvoltare a societății, prin alte forme de educație colectivă: uniunile de tineri, așa-numitele case ale bărbaților sau "cluburile de celibatari" și altele²⁶.

Elementul definitoriu al tradiției basarabene constă în arendarea de către flăcăi a unei case speciale²⁷, numită "Hurdughie"²⁸ sau "Hardughie"²⁹, pentru a se întruni nestingheriți de alții și a rezolva mai multe probleme organizatorice, legate de sărbătorile de iarnă. Izvoarele scrise și investigațiile de teren precizează în mod diferit perioada întrunirii flăcăilor la "Hurdughie": "odată cu venirea postului"³⁰, cu vreo

²⁴ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 64.

²⁵ S. Cartal-Reni.

²⁶ Traian Herseni, *op. cit.*, p. 301.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Gh. Pavelescu, *op. cit.*, p. 6; Ion Apostol, *op. cit.*, pp. 179, 188; Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 63; A. F. Cluj, caietul 13, f. 7 (Chipeșca-Orhei); caietul 19, f. 9 (Chirileni-Soroca); caietul 32, f. 11 (Cair-Cetatea Albă).

²⁹ N. Băieșu, *op. cit.*, p. 117; Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 63-64; Ion Apostol, *op. cit.*, p. 108; A. F. Cluj, caietul 32, f. 11 (Cair-Cetatea Albă).

³⁰ Varianta HARDUGHIE, HARDUGHII atestată și în DEX, p. 391 ca o "clădire, încăpere etc. mare, de obicei veche și dărăpănată", accidental se mai întîlnește în unele sate din centrul Basarabiei pe axa Chișinău-Iași cu preponderență în raioanele Călărași, Ungheni, Nisporeni, Ialoveni. Interesante, în această privință, sînt explicațiile d-nei Severin Maria Efim, 46 ani, originară din s. Horăști-Ialoveni, "Înainte bătrîinii ziceau Hurdughie, da de cînd cu rusu zicem Hardughie, cî nii rușine sî spunem Hurdughie, cî la rus îi cuvînt rușinos, știi mata care". Respondenta făcînd aluzie la asocierea lui *hu* cu identicele două litere ale denumirii în rusă a organelor genitale masculine. Atragem atenția și la precizarea altui respondent din Peciste-Rezina: "la noi bătrîinii zic hurdughie, da tinerii hardughie".

două săptămîni înainte de sărbători³¹, timp de șapte zile³², cît țin sărbătorile Crăciunului și Anului Nou, cu cîteva zile înainte de Crăciun³³, îndată după Crăciun³⁴, diferențierile marcînd schimbările evolutive care au condus la limitarea temporală a funcționării uniunii de flăcăi.

La "hurdughie" se adunau, în rînd cu flăcăii mai mari, și cei începători pentru a învăța textele colindelor și al "Plugușoarelor"³⁵, al celorlalte obiceiuri de iarnă, a pregăti recuzita obligatorie: bățul (dîrjaua), pentru colacii ce aveau să-i primească în dar, plugul, cîrcea, buhaiul, biciurile, pocnitorile, măștile și vestimentația necesare pentru "Capră", "Brezoaie", "Urs", "Malancă", "Irozi", "Ceata lui Bujor" etc.³⁶.

Aici, cînd se adunau toți flăcăii satului, avea loc împărțirea teritorială și formarea cetelor³⁷. După care, fiecare cămăraș (calfă, vătaf, voinic sau arangiu) răscompăra pe bani de la cel al comunității partea de sat, unde avea să umble ceata sa³⁸. Se reglementau drepturile și datoriile, se specificau funcțiile fiecărui membru al cetei³⁹.

După o vreme îndelungată de interdicții legate de post, colindatul și uratul flăcăilor pe la fetele de măritat, în această perioadă favorabilă căsătoriilor, impunea între acestea noi relații de mare importanță pentru codul etic tradițional. De exemplu, dacă fata dăruia unui flăcău din ceată colac împodobit cu busuioc și lînă roșie, similar cu cel al miresei din cadrul nunții, era semn al acordului ei de căsătorie⁴⁰. În satele unde acest simbol nu funcționa, dacă fata dăruia colac obișnuit flăcăului, acesta era dator s-o scoată la Jocul de Crăciun la primul dans, ori s-o joace cele două zile de Crăciun⁴¹. Dacă fata era jucată cumva în aceste zile și nu dăduse flăcăului respectiv colac la Crăciun, îl înmîna la Anul Nou. În zona de sud fata prindea de căciula sau în pieptul flăcăului drag o batistă împăturită, aceasta fiind simbol nupțial.

Desigur, interesele flăcăilor adeseori nu coincideau cu împărțirea teritorială, de unde incidentele și conflictele inevitabile⁴². Pînă la începerea sărbătorilor, la "hurdughie" se încerca aplanarea și remedierea

³¹ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 62-63.

³² A. F. Cluj, caietul 32, f. 11 (Cair-Cetatea Albă).

³³ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 63.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Ion Apostol, *op. cit.*, p. 188.

³⁶ *Ibidem*, p. 179.

³⁷ Ion Apostol, *op. cit.*, p. 30.

³⁸ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 63.

³⁹ Iurii Popovici, *op. cit.*; Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 63.

⁴⁰ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 64.

⁴¹ Varvara Buzilă, *op. cit.*

⁴² *Ibidem*.

confruntărilor. De obicei, cetele respectau înțelegerile, fiindcă pînă la urmă, după ce terminau de colindat sau de urat, se întorceau cu cele cîștigate tot la "hurdughie"⁴³. "După miezul nopții se adună toate cetele la "hurdughie". Aici "cămărașul" mare strînge paralele de la toți, aduce vreo trei-patru vedre de vin, toți cetașii mîncînd colaci, slănină și bînd vin. Muzica le cîntă și ei joacă"⁴⁴. La mesele organizate de către flăcăi erau invitate, în unele sate, și fetele⁴⁵, probabil ca o influență mai tardivă survenită în obicei. "Ei grămădeau acolo făină, sală (slănină - n.n. E. B.), cîrnaț, horilcă, lemne pentru foc sau garduri de la curțile oamenilor. Fetele făceau pe gospodinele, iar flăcăii se îngrijeau de horilcă și bragă proaspătă din făină de *mălai* (mei) pentru "închinat". Astfel de mese se organizau de la Anul Nou pînă către Sfîntul Ion"⁴⁶.

Cît timp flăcăii umblau prin sat, la casa lor se făceau preparativele necesare pentru ospaț, se adunau rezerve și, în mod special "la Palanca, împlă un flăcău din ceată" cu un clopot și cere "slănină și lei pentru "«hurdughie»". După ce au umblat pe la toate casele, "cetele se întrunesc la "«hurdughie»", adună banii pe care i-au cîștigat și dau o parte preotului. Slănina și colacii pe care-i cîștigă îi aduc la "hurdughie", unde-i împart între ei. În structura cetei erau prevăzuți cîtiva flăcăi pentru întreținerea casei lor. "Cămărașii" își aleg un "cămăraș mare", care stă toată noaptea la "hurdughie". Dimineața "primește socoteala de la cămărași". "Cămărașul mare" își alege cu "sîtoriu" și cu flăcăii lui șase case de gospodari unde-s fetele frumoase. Acestea sînt anunțate din timp, ca să se pregătească și să-i primească cu masă. Ele invită și vecinii. Este o deosebită onoare pentru gospodăria unde a fost aleasă fata"⁴⁷.

Cîștigul obținut de flăcăi era folosit în mod diferit: "Colacii "bălăi" îi opreau pentru ei "de-i frîngheau și-i mîncau". Pe ceilalți îi vindeau chiar în noaptea aceea la "oameni mai săraci...". Banii adunați din vînzarea colacilor îi dădeau starostelui bisericii ca să cumpere steag, ceară, icoană și alte obiecte necesare bisericii. Uneori se adunau și peste 300 perechi de colaci, adică 600 timp de o seară. La cumpărarea lor se făcea "tîrg", căci veneau mulți oameni dornici de a-i obține"⁴⁸.

⁴³ A. F. Cluj

⁴⁴ Gh. Pavelescu, *op. cit.*, p. 6; Ion Apostol, *op. cit.*, p. 188; Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 63; A. F. Cluj, caietul 11, f. 34 (Ruseștii Noi-Lăpușna); caietul 27, f. 2 (Popăștii de Jos-Soroca); Slobozia-Rezina.

⁴⁵ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 63; A. F. Cluj, caietul 11, f. 34 (Ruseștii Noi-Lăpușna); caietul 32, f. 11 (Cair-jud. Cetatea Albă).

⁴⁶ Ion Apostol, *op. cit.*, p. 188; Slobozia-Rezina; A.F.Cluj, caietul 19, f. 9 (Chirileni-Soroca).

⁴⁷ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 64.

⁴⁸ *Ibidem*.

Recurgerea la operațiile vânzare-cumpărare a colacilor pare să fie de dată mult mai târzie. Consumarea lor, fie și pe o perioadă mai îndelungată, fie împreună cu fetele și părinții lor, ar fi fost abuzivă și atunci se găseau modalități de a-i valorifica, iar cu banii obținuți angajau muzicanți pentru a doua zi sau pentru cele trei zile de joc (horă) de la Crăciun și Anul Nou sau, dacă le rămâneau, și pentru alte zile din cursul anului⁴⁹.

De fapt HURDUGHIA din spațiul cercetat îndeplinește aceeași funcție ca și GAZDA cetei de feciori din Transilvania, cu deosebirea esențială că la est de Prut era închiriată o casă specială⁵⁰, de regulă cea mai mare, mai încăpătoare din sat sau chiar din afara satului, adesea nelocuită de către nimeni⁵¹ sau părăsită de stăpîni pe perioada arendei și nu casa părinților vătavului, conducătorul cetei de feciori, cum se obișnuia în Transilvania.

Importanța posedării unui spațiu specializat ce aparține în exclusivitate flăcăilor (celibatarilor) a fost remarcată de același Traian Herseni: "ceata fără gazdă ar fi devenit o asociație de tip împrăștiat, fără sediu, fără gospodărie comună, și-ar fi pierdut caracterul de comunitate, ar fi devenit altceva"⁵². Lucru ce s-a și întîmplat de altfel mai târziu, după colectivizarea forțată din anii 1947-1949, cînd cetele de feciori din Basarabia au fost lipsite de posibilitatea de a arenda vreo casă contra plată în acest scop. Astfel s-a destructuralizat și descentralizat sistemul tradițional de organizare socială a bărbaților celibatari, care au încetat treptat a practica riturile de iarnă, lăsîndu-le pe seama copiilor.

La prima vedere s-ar părea că mai mult decît prin denumirea "hurdughie" ("hardughie"), casa cetei de feciori din spațiul cercetat nu se deosebește cu nimic de cele din Transilvania. Așa și este. Dar, anume această noțiune deocamdată neprecizată suficient nici ca origine, nici ca semnificații, dar de mare extindere uzuală, la o cercetare adecvată, ar putea elucida aspecte importante din tradiția casei celibatarilor, dar și a cetei feciorilor.

Precizările foarte lapidare asupra cetei de feciori și a casei lor de întrunire ("hurdughia"), țin de o etapă foarte tardivă a evoluției lor, cînd drept local pentru convocare servea deja o casă din perimetrul satului. Să trecem în revistă caracteristicile "hurdughiei", începînd cu cele de ultimă etapă, dinainte de dispariție (perioada postbelică). Deci, flăcării se adunau

⁴⁹ Ion Apostol, *op. cit.*, p. 188; Gh. Pavelescu, *op. cit.*, p. 6; Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 64; Slobozia-Rezina unde vinderea colacilor s-a practicat pînă la finele anilor 1960.

⁵⁰ Înregistrări de teren.

⁵¹ Vezi nota 27 a prezentului studiu.

⁵² A. F. Cluj, caietul 32, f. 11 (Cair-Cetatea Albă).

în: 1. *oricare casă din sat* pusă la dispoziție fie de un consătean, fie de părinții conducătorului lor sau părinții altui tânăr din ceată, aici accesibilitatea localului, fără alte determinative contextuale, apărând în prim plan; 2. *o casă specială*, închirierea căreia presupune niște relații deosebite între flăcăi și stăpînii ei, ea nefiind una obișnuită, ci una care să corespundă unor cerințe parțial practice, parțial magice, inexplicabil păstrate în fondul tradiției, dar respectate ca un dat al ei. Desigur, la primele se circumscriu posibilitățile localului de a sprijini tinerii în realizarea obiceiului, adică: să fie spațioasă, să-i cuprindă pe toți doritorii de a intra în ceată, să le asigure libertatea de a-și face datoria nestingheriți de alții și să aibă o curte mare, unde să întrunească jocul.

Denumirea de "hurdughie" apare ca o reminiscență deja în prima jumătate a secolului al XX-lea, pentru ca, din a doua lui jumătate, odată cu destrămarea cetelor și destructurarea culturii tradiționale, să nu mai fie utilizată în acest sens⁵³.

O anchetă de teren, desfășurată de noi în scopul evidențierii fenomenului "hurdughiei", a demonstrat perpetuarea acestui termen și cu alte semnificații⁵⁴. Sensul lui cel mai răspîdit este de casă foarte mare, cea mai mare, extrem de mare sau în coloritul expresiv al locului: "pre mare, di bati vîntul printr-însa, ori prea tare mare" (s. Căpriana, Strășeni), "o casă tari mari", încît "hurdughia" di casî sî vedi din tot satul" (s. Pîrlîța, Ungheni), căci este "cei mai mare din sat", "casă cît lumea di mare" (Camicea, Orhei), "și poți întoarci șarabanul în ea"; "o făcut o casă ca o "hurdughie", adică mare și deșirată de nu-i mai vezi capătul" (Floritoaia Veche, Ungheni). Reactualizat în situații ce implică momentul comparativist, cuvîntul "hurdughie" vine să specifice un criteriu distinctiv al acestor edificii - imensitatea lor în comparație cu casele obișnuite pentru locuit.

Adesea se spune "hurdughie" numai pentru încăperi enorme, unei camere sau unei odăi (cu sens de spațiu de locuit în cîmp, la fătare, la ogor) (Horodiște, Pîrjolteni-Călărași, Micleușeni-Nisporeni), definită prin organizarea monocelulară a spațiului. Amplificarea semnului principal, procedeu frecvent în cultura populară apare și în expresia: "are o "hurdughie mare".

Intră în conotațiile "hurdughiei" și alte construcții din perimetrul gospodăriei tradiționale: studola, saraiul, poiata, ea rămînînd un măsurător al proporțiilor ieșite din comun. Și prin aceasta se specifică

⁵³ Traian Herseni, *op. cit.*, p. 162.

⁵⁴N. Băieșu, *op. cit.*, p. 177; în 1974 consemnează că "hurdughia cu toate formele ei tradiționale nu se mai organizează astăzi", fără însă să precizeze în ce constau formele tradiționale ale hurdughiei.

încălcarea măsurii respectate de toți, ieșirea din sistemul ordonator al comunității. De aici în mod indirect putem trage concluzia că "hurdughia" - casa cetei de feciori de la est de Prut - se distinge prin proporții foarte mari față de o locuință obișnuită.

Era atât de mare încât putea să găzduiască toți feciorii comunității în perioada de inițiere, să le fie adăpost, dar și spațiu de instruire. După datele conservate de alte culturi la nivel arhaic, casa cetei de feciori era o încăpere monocelulară, detaliu argumentat în cazul nostru prin utilizarea noțiunii "hurdughiei" și pentru a desemna o singură cameră sau "odaie". "Mai zic așa... la sarai, la crama în jii. Saraiul, crama nu au tinzi", cum are casa, "întri într-însele direct de afară... uneori n-au nici fereastră. Așa (au) un polog în loc de ușă" (s. Pîrjolteni, Călărași).

În sistemul taxonomiilor populare "hurdughia" apare marginală sub toate aspectele. Casă pentru ceată, totuși ea "nu-i casă bună", adică nu-i bună pentru traiul de toate zilele, în ea aflându-se doar periodic o anumită categorie de oameni - neofiiți - în scopuri concrete, rituale, necotidiene. Drept sistem de referință rămîne casa de model a sacralității și epicentru al spațiului culturalizat. Ori ușile, ori ferestrele nu-s la locul lor, ori nu-i proporțională sau amplasată reușit în mediul cultural. E atât de departe de cerințele traiului "di parcî o să țină hulubi într-înșa", "parcă-i o moară de vînt" (s. Căpriană, Strășeni), sau "o casî mare a unui om, nu îmblă nimi acolo" (s. Slobozia, Rezina), casa "de obicei nefăcută", adică neterminată (s. Cair, Cetatea Albă), ori este o colibă fără uși, fără ferestre (s. Căpriană, Strășeni). Beneficiază de "hurdughie" cei care sînt nevoiți să trăiască provizoriu departe de sat, ciobanii, paznicii și îngrijitorii de cai.

La semnul grandoarei exagerate, al casei - ne-casei (căci în ea nu se trăiește ca în locuință), deci al "hurdughiei", se articulează un șir de alte semne, care o reprezintă în ansamblu drept netipică, nesistemică, necotidiană. O marginalizează geografic și cultural, pentru a-i permite de fapt, o reactualizare, o regenerare de la această poziție limitrofă dintre sacru (satul) și profan (restul lumii, de unde se intervine atenuîndu-se echilibrul vieții comunității). Prin transmiterea mesajelor de bine și fericire la sărbătorile de iarnă, ca să ne referim doar la acest segment din ciclul anului, care a conservat cel mai bine întreținerea cetei de feciori, media, de fapt, așa cum e binecunoscut, criza de moarte - renaștere a Soarelui, iar odată cu el și a Timpului.

Cea de-a doua semnificație a cuvîntului "hurdughie" are un areal mai extins, dar înregistrează o mai mică frecvență decît prima, aparînd uneori alături de aceasta: "ce *hurdughie*" o făcut, neutrăgătoare de lume, urîtă și mare" (s. Căpriană, Strășeni) sau "o căsoaie (casă foarte mare - n.n. - E. B.) veche, care era pe vremuri cei mai risîcîta și mai prăpădită" (Chișinău). Dar cu încetul stabilește prin polarizare un contract evident:

"șei mai ră casă, șei (mai) cîrligată casă sau cocioabă" (Suruceni, Ialoveni), motiv pentru detestarea ei: "o luam în rîs" (Badicu Moldovenesc). Ea este marcată și sub raport existențial: "casă răsîchită, părăsită" (Peciște, Rezina), "casă veche, stricată ori părăsită" (Boldurești, Nisporeni), "ceva ce a pustiu aduce" (Căpriană, Strășeni), "casă sărăcăcioasă, pustie", de la locuirea casei celibatarilor periodic și nu permanent sau, poate, de la părăsirea acestui spațiu după desființarea acestui tip de inițiere, dar și de la dănuirea acestor construcții încă multă vreme grație durabilității lor. Nuanța marginalizatorie ce străbate din aceste aprecieri, are drept sistem de referință alte valori, vine din altă perspectivă, de adstrat, cînd comunitatea utiliza alte forme de socializare a tinerilor mai înrădăcinate în viața ei, mai adaptate noilor relații social-economice.

Situarea acestor case, departe de așezările omenești, în condiții naturale specifice, propice scopurilor ce le urmărea comunitatea, de inițiere și izolare a celibatarilor, a dat naștere toponimelor: "Hurdughii" (s. Cazangic, Leova), un loc situat la poalele pădurii, sub "lutniță" (loc de unde se ia lut pentru construcții), "Hurdughii" (s. Gura Galbenă, Cimișlia), "Hurdughie", rîpă adîncă, departe de sat (s. Boroganii Vechi, Cahul; s. Horăști, Ialoveni), cu același sens, dar hotărnicind un loc ascuns în pădure (s. Bujor, Hîncești) sau ferit de lume (s. Orac, Leova).

"Hurdughia" este benefică doar pentru celibatari și cei care-i instruiesc pe neofiti. Celorlalti li se interzicea accesul aici, ceea ce a generat în mod reglementat "casă blestemată" (s. Marianovca, Ermoclia, Ștefan Vodă).

Inițierea neofitilor este o perioadă liminală în existența lor, timp în care, după aprecierea antropologului V. W. Turner, ei nu aveau statut semiotic, ci o stare egală cu non-ființa⁵⁵. Doar după inițiere își recăpătau un alt statut. Renașterea, reînvierea din moartea culturală, s-au conservat în descîntece și practici magice, cu numele de "hurdughie". E bine cunoscută practica trecerii unui copil bolnav printr-o gaură, gura cuptorului, un cerc din lemn, copac îngemănat, invocîndu-se cu ajutorul descîntecului însănătoșirea lui⁵⁶. La "hurdughie" (loc îndepărtat de localități și ascuns de ochii lumii), copilul foarte bolnav, pentru salvarea căruia s-au încercat mai multe metode de lecuire, era transmis gol-golul de către maică-sa printr-o gaură făcută în mod natural de ploaie sau de oameni la scoaterea lutului ori de animale, așa ca să străbată pămîntul între două maluri, două rîpi, altei femei, în timp ce se rostea descîntecul (Cazangic, Leova). Aceasta îl primea și-l transmitea mamei pe deasupra,

⁵⁵ În materialul de teren.

⁵⁶ Victor Tărner, *Simbol i ritual*, Moskva, 1983, pp. 18, 20.

operațiunea repetându-se de trei ori. Femeia străină "înfa" astfel copilul, îi schimba numele, "să-l uite boala". Copilul îi spunea și el "mamă" (Bădicul Moldovenesc, Cahul). În cazul în care copilul era foarte bolnav, treceau prin gaură doar cămeșuica lui cu care-l îmbrăcau imediat după descîntec (Cazangic, Leova).

Între trecerea copilului prin gaură la "Hurdughie" și "vinderea" lui prin fereastră, există mai multe afinități. Iată de ce pe alocuri ele s-au contaminat și femeile spun "hurdughie" și practicii de vindere a copilului prin fereastră (s. Bădicul Moldovenesc, Cahul). Semnificativ este și faptul atestat în satul Boroganii Vechi, Cantemir, că numai băieții erau supuși acestei practici, respectîndu-se, astfel, interdicția celor de gen opus de a încălca teritoriul vechii case de feciori. De altfel, această omogenitate masculină era respectată și la "hurdughii". În multe sate se adunau acolo doar flăcăii⁵⁷, iar în satul Cartal, Reni (Ucraina) fetele nu erau primite nici la jocul din dimineața Crăciunului, unde dansau doar cetele de flăcăi și Ceata Moșului. Numai după terminarea jocului, ei aveau voie să se despartă pentru a se odihni.

În sistemul culturii tradiționale, "hurdughia" - casa cetei de feciori, este un simbol, tot așa cum simboluri sînt toate edificiile ridicate de oameni pentru a semnifica mai multe decît semnifică ele sub aspectul funcționării practice. Ca orișice simbol, "Hurdughia" este investită cu un medium semiotic, ce-i asigură circulația pe verticală în diferite straturi culturale, de unde reiese decodarea sa parțială și niciodată totală⁵⁸.

Ea poate să se realizeze absolut periferic pe o linie sintagmatică, așa cum poate fi întîlnit în expresiile: "o chiecat într-o hardughie cu căruța" (Horești, Ialoveni), adică într-o groapă, într-o rîpă; "m-o hardughiet (în sens de hurducat - n. n. E. B.), m-o dat prin hurdughii cu motocicletă" (s. Cenac, Cimișlia). Prin această apropiere mai mult fonetică (rămîne de văzut dacă nu și semantică), cuvintele "a hurduca" și "hurdughie" sînt în raport de sinonimie.

În alte localități termenul "hurdughie" este utilizat cu sens de dezordine: "Ce-i cu hurdughia asta?" (Peciște, Rezina) sau "locul unde s-o adunat multă lume" și unde domnește haosul (s. Răciula, Călărași), "ceva mare, impunător și gălăgios" (s. Ișnovăt, Criuleni). "Hurdughie" se mai numeau și cele trei zile cît se făcea joc la Crăciun și Anul Nou la casa

⁵⁷ Procedeu general european și nu numai. Pentru români remarcăm studiile lui G. Ciaușianu, Artur Gorovei, S. Fl. Marian ș.a.

⁵⁸ N. Băieșu, *op. cit.*, p. 116; unde informatorul specifică "asta-i datoria băieților" (Limanskoe-Reni); Varvara Buzilă, *op. cit.*; A. F. Cluj, caietul 11, f. 34 (Ruseștii Noi-Lăpușna).

arendată, numită și ea "Hurdughie"⁵⁹ și chiar jocul purta acest nume (s. Dubăsarii Vechi, Criuleni). Extinderea noțiunii în tendința de a acoperi cât mai multe elemente ale fenomenului: casă, loc, joc, zile, este încă un argument al vechimii acestui cuvânt în vocabular. De la numărul mare de flăcăi, de la gălăgia provenită din activitățile lor de instruire și gospodărire, amplificată uneori de participarea întregii comunități, în faza de dispariție, la evenimentele-cheie ale vieții cetei, a rămas semnificația de adunătură mare, zgomotoasă.

Din cele expuse pînă aici, rezumăm cîteva constante ale "hurdughiei" - casa de întrunire a celibatarilor: *casă enorm de mare, monocelulară, asistemică, predestinată exclusiv feciorilor pentru înfăptuirea anumitor rituri*. Toate acestea sînt și caracteristicile esențiale ale unei "case de celibatari", unde nofii treceau riturile de inițiere. "Dacă socotim că riturile de inițiere și casele junilor (casele de celibatari) nu au rămas nicăieri la formele lor inițiale, ci s-au schimbat, au evoluat și s-au adaptat la noile împrejurări sociale, prelungindu-și astfel existența pînă în zilele noastre în multe țări civilizate, nu numai la sat, dar și la oraș. Aceleași procese au avut loc și în spațiul de la est de Prut. Cetele de feciori au fost pînă de curînd organizatori de inițiere a junilor și fetelor în joc, obiceiuri, cîntece, reguli, norme de viață, o școală de datini și bunăcuviință țărăneasă"⁶⁰.

Conservarea termenului "hurdughie" în spațiul românesc cercetat este neunitară. N-am reușit să-l atestăm în Maramureșul din dreapta Tisei, nordul Bucovinei, nordul Moldovei și sudul Basarabiei. Dar e frecvent utilizat începînd cu marginea de jos a Cîmpiei Sorociei, spre centrul Basarabiei, pînă la sud, delimitîndu-se convențional cîteva arii semantice. Pentru centrul Republicii Moldova noțiunea "hurdughie" desemnează o încăpere mare, greu de încălzit, un sarai, o căsuță tip colibă la ciobani, crama de la vie - deci, ceva ce se menține în parametrii spațiului monocelular. Tot pentru centru și partea de sud-est, "Hurdughia" desemnează jocul organizat la sărbătorile de iarnă, cele trei zile de joc și casa unde se întrunește ceata de flăcăi, de asemenea gălăgie mare și multă lume adunată într-un loc. Pentru părțile sud-vestice, el semnifică un loc ferit de ochii lumii, în pădure, sau într-o rîpă departe de sat, unde sînt descîntați copiii bolnavi. La fel este sesizabilă în pronunția informatorilor școliți, trecerea lui "u" în "a" și rostirea cuvîntului "hardughie" în loc de "hurdughie"⁶¹.

⁵⁹ Iurii Lotman, *Simvol v sisteme culturî*, în "Trudî po znacovîm sistemam", v. XXI, Tartu, 1987, pp. 11-13.

⁶⁰ Petre Ștefănuță, *op. cit.*, p. 64.

⁶¹ Traian Herseni, *op. cit.*, p. 303. Vezi nota 29 a prezentului studiu.

Păstrarea acestui cuvânt, fie și cu semnificații diferite, la prima vedere, dar unitare prin sistemul valoric al cetei de feciori, într-o zonă delimitată teritorial de Codrii Orheiului și ai Tigheciului, dar și de Valea Nistrului la est, poate servi drept dovadă că aceste organizații ale tinerilor și-au menținut în acest spațiu mai îndelung activitatea. Între altele, ele îndeplineau o funcție foarte importantă, cea de pregătire militară a flăcăilor. Acest spațiu a fost supus mai mult decât altele năvălirilor dușmane, servind ca un scut pentru restul teritoriului. Pentru a-și apăra pământul, comunitatea tradițională își educa fiii să fie și buni luptători și buni plugari cu ajutorul cetei de feciori, care datorită formelor sale mereu racordate la necesitățile sociale, prin întreceri, alergări de cai, lupte corp la corp asigura în permanență o bună pregătire fizică a tinerilor. Din ei se forma atât de operativ oastea lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare în caz de primejdie. Biruințele domnitorilor asupra multor armate regulate, numeric superioare se datorau și contribuției cetei de feciori.

HARDUGHIA (HURDUGHIA)
LA MAISON DE LA CONFRERIE DE JEUNS DE BASSARABIE
Résumé

Par cette communication nous faisons par les moyens de la methode interdisciplinaire de la reconstruction du typ de la maison qui abrite les reunions des jeuns-garcons reunits en confrérie, dans l'espace de la Bassarabie.

L'anquette élaborée pour l'élucidation du phenomen est apliquée dans l'espace d'interfleuve Pruto-Nistrean, la Transnistrie, le sud de la Bassarabie et le nord de Bucovine, a démontré la conservation des plusieurs réminiscences de cette construction "hurdughia" dans un territoire concret de Bassarabie.

Le mot proprement dit désigne parmi ses significations: une grand construction unicelulaire, située loin de tout habitation, qui abritait pour les rencontres, les jeuns-garcons néophites, pour des périodes marqués de l'année.